

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку суспільства вимагає від психологічної науки вирішення все більш складних завдань. Соціокультурна ситуація, що зараз склалася, висуває все більш значні й суттєві вимоги до компетентності і професіоналізму фахівців у галузі психології. Від психологів-практиків очікують не тільки засвоєння відповідних знань, умінь і навичок, але, у першу чергу, – виходу на високий рівень особистісного розвитку та професійного саморозвитку (О. Ф. Бондаренко, Г. Ю. Белокрилова, Т. М. Буякас, С. Д. Максименко, Н. В. Чепелева та ін.). Важливим фактором, що забезпечує даний процес, є емоційний інтелект як особлива інтегральна характеристика функціонування психічного, що включає здатність до розуміння почуттів та емоцій.

Введення поняття емоційного інтелекту у психологічний тезаурус сприяло інтенсивному зростанню кількості досліджень, спрямованих на: операціоналізацію емоційно-інтелектуального конструкту (І. М. Андрєєва, О. І. Власова, Г. Г. Гарскова, Д. Карузо, Д. В. Люсін, Дж. Д. Майєр, Е. Л. Носенко, Р. Робертс, П. С. Саловей), уточнення його адаптивних функцій та адаптаційного потенціалу (І. Ф. Аршава, Р. Бар-Он, М. А. Бреккет, Н. В. Коврига, Т. М. Кумскова, В. В. Овсянникова, Г. В. Юсупова), виявлення зв'язку між складовими емоційного інтелекту та лідерськими, управлінськими якостями (Д. Д. Гастелло, Д. Гоулман, В. М. Єрмаков, А. В. Мітлош, А. С. Петровська), дослідження розвитку емоційного інтелекту та його складових (М. О. Манойлова, М. А. Нгуєн, О. М. Приймаченко, К. Саарні). Проте відчутна потреба у дослідженні таких аспектів проблеми, які поглиблюють знання про емоційний інтелект не тільки як складне структурне утворення, що має певні компоненти, відзначається системою їх взаємозв'язків, але й як умову успішного функціонування особистості у просторі спілкування та діяльності.

Особливо важливим є дослідження ролі емоційного інтелекту у професійній діяльності психолога. Ця проблема потребує системного вивчення прояву емоційного інтелекту у професійних діях фахівця, психологічних закономірностей емоційного функціонування особистості, особливостей його реалізації у взаємодіях різних типів, психофізіологічних аспектів переживань почуттів, передумов якості емоційного розпізнання проблем, вербалізації почуттів та знаходження засобів адекватного впливу на емоційно-чуттєву сферу людини збоку психолога.

Недостатня розробленість як в теоретичному, так і в практичному плані проблеми внеску емоційного інтелекту в якість здійснення різних стадій і фаз психологічної роботи, протікання емоційно-інтелектуальних актів і процесів й існування об'єктивної необхідності вдосконалення психолого-педагогічних засобів розвитку емоційного інтелекту як інструментальної складової в структурі професійної діяльності психологів зумовили вибір теми дослідження: *«Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психолога»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Херсонського державного університету в межах теми кафедри

практичної психології «Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості» (державний реєстраційний номер ОПІ U 008763). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 3 від 02.02.2009 р.) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 30.10.2012 р.). Автором досліджувались особливості прояву емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психолога.

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні місця емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психолога.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань дослідження**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до феномену емоційного інтелекту та узагальнити особливості його прояву в структурі професійної діяльності психолога.

2. Запропонувати комплекс засобів діагностичної оцінки складових емоційного інтелекту.

3. Дослідити прояв емоційного інтелекту на різних структурних фазах психологічної та психотерапевтичної взаємодії психолога з клієнтом.

4. Розробити психорозвивальну програму з підвищення та розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект психолога.

Предмет дослідження – особливості прояву та функціонування емоційного інтелекту у професійній діяльності психолога.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: системний підхід до вивчення психічних явищ (Л. С. Виготський, Б. Ф. Ломов, М. Г. Ярошевський); принципи детермінізму, єдності психіки й діяльності, розвитку (Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн); теоретико-емпіричні узагальнення у сфері емоцій та інтелекту (Р. Айзенк, Л. Ф. Бурлачук, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, В. М. Дружинін, Л. В. Засекіна, К. Ізард, Є. П. Ільїн, Р. Кеттел, Е. Л. Носенко, О. П. Саннікова, Ч. Спірмен, Л. Терстоун, І. В. Ушакова, М. О. Холодна, Ю. Г. Черножук, П. М. Якобсон та ін.) та емоційної регуляції діяльності (В. К. Вілюнас, В. В. Клименко, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, І. В. Пацявичус, О. Я. Чебикін та ін.); концепція множинності форм інтелекту та уявлення про структуру і функції емоційного інтелекту (Г. Гарднер, Д. Гоулман, Дж. Майер, П. Саловей та ін.); системний підхід до вивчення впливу емоцій на різні аспекти діяльності та успішність адаптаційних процесів (І. Ф. Аршава, Ф. Є. Василюк, В. К. Вілюнас, О. В. Кузнєцова, Р. Лазарус, О. М. Леонт'єв, Е. Л. Носенко, О. П. Саннікова, П. В. Сімонов, О. Я. Чебикін та ін.).

Завдання дисертаційної роботи зумовили вибір **методів дослідження**: *теоретичних* (порівняльний аналіз, системний підхід до аналізу психічних явищ, метод теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження); *емпіричних* (спостереження, тестування, метод експертних оцінок, бесіда); *статистичних*: кореляційний, факторний аналіз; *інтерпретаційних*

(аналіз, синтез, систематизація отриманих даних).

В дослідженні використано наступні методики: 1) для діагностики особливостей розвитку емоційного інтелекту – опитувальник «Емоційного інтелекту ЕмІн» (Д. В. Люсін) та методику діагностики емоційного інтелекту (Н. Холл); 2) для комплексного дослідження особистості (виявлення рис особистості та співвідношення їх з показниками емоційного інтелекту) використано Психодіагностичний тест В. М. Мельникова, Л. Т. Ямпольського; 3) для виявлення особливостей прояву емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психолога використано комплекс психодіагностичних опитувальників власної розробки.

Дослідницька робота здійснювалась упродовж 2010-2011 років на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили, Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, Миколаївського методичного центру та шляхом опитування окремих, самостійно працюючих психологів та студентів старших курсів спеціальності «Практична психологія». Дослідженням разом було охоплено 128 психологів.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- вперше показано, що емоційний інтелект спричиняє значущий внесок у ефективність професійної діяльності психологів – є однією з важливих психологічних детермінант її успішності; визначений баланс емоційного і раціонального інтелектуальних процесів у кожній фазі структури професійної діяльності психологів; показані напрями регулятивної функції емоційного інтелекту на різних фазах психологічної та психотерапевтичної діяльності психологів; обґрунтовано концептуальний підхід щодо формування складових емоційного інтелекту на основі активних методів навчання і спеціальної психологічної підготовки;

- уточнено зміст термінів «емоційний інтелект», «структура емоційного інтелекту»; розширено та доповнено уявлення про зміст та особистісні детермінанти емоційного інтелекту; поглиблено теоретичні знання про функції, структуру та компонентний склад показників емоційного інтелекту; визначено роль і зв'язки емоційного інтелекту з структурними складовими професійної взаємодії психологів;

- набули подальшого розвитку теоретичні уявлення щодо емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психолога та методичне забезпечення його емпіричного дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в розробці комплексу психодіагностичних опитувальників (на основі контрольних переліків), в розробці і застосуванні психотехнічних засобів стимулювання емоційного інтелекту в процесі тренінгової роботи з метою вдосконалення професійної діяльності психолога; в створенні програми спеціальної підготовки психологів.

Результати дослідження впроваджувались у практику роботи кафедри практичної психології Херсонського державного університету (акт впровадження № 01-12/2572 від 28.11.2012 р.), а також у практику роботи психологічної служби Палацу творчості учнів м. Миколаєва (акт № 2 від 12.03.12 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалися на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми практичної психології» (м. Херсон, 2009, 2012), «Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у суспільстві» (м. Одеса, 2010, 2011), «Соціально-психологічні умови розвитку особистості у сучасному суспільстві» (Миколаїв, 2011), Всеукраїнській конференції молодих науковців «Розквітання-4» «Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості» (Одеса, 2011), Всеукраїнській науковій конференції «Другі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2011), щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Херсонського державного університету (2009-2012) та засіданні наукового семінару з психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2012).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації, результати дослідження, висновки відображені у 7 публікаціях автора, з них 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінки тексту. Основний зміст дисертації викладено на 195 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 2 рисунки та 15 таблиць. Додатки розміщені на 74 сторінках. Список використаних джерел, що представлений на 19 сторінках, включає 209 найменувань, у тому числі 18 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, завдання, розкрито методологічні та теоретичні засади, методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну цінність роботи, подано відомості про апробацію результатів дослідження і впровадження їх у практику, публікації за темою дисертації.

У **першому розділі** – *«Особливості прояву емоційного інтелекту у професійній діяльності психологів»* – розглянуто роль емоційного інтелекту у структурі характеристик соціального пізнання людини людиною, здійснено аналіз досліджень ролі емоційного інтелекту особистості у підвищенні ефективності професійної діяльності психологів.

Аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми показав, що поняття «емоційний інтелект» у психологічних роботах трактується неоднозначно. У вітчизняній психології ХХ століття дослідження інтелекту розвивалися в кількох напрямках: вивчення психофізіологічних задатків загальних розумових здібностей (Б. М. Теплов, В. Д. Небиліцин, Е. О. Голубєва, В. М. Русалов), емоційної та мотиваційної регуляції інтелектуальної діяльності (О. К. Тихомиров), когнітивних стилів (М. О. Холодна), як «здатності діяти в розумі» (Я. О. Пономарьов). Розвиваються такі основні напрями дослідження, як особливості «імпліцитних» теорій інтелекту (Р. Стернберг), регуляторні структури (А. Піаже), зв'язок інтелекту і креативності (Е. Торренс).

Серед західних вчених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Р. Бар-Он, Г. Гарднер, Д. Гоулмен, Д. Карузо, Р. Купер, Дж. Майєр, А. Саваф, П. Саловей, С. Хейн. Вони застосовували цей конструкт для сукупності позначень ступеня розвитку таких людських якостей, як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити себе на місце інших людей, навички роботи з людьми, вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими. Найактивнішим популяризатором даного терміну вважається Д. Гоулмен, американський журналіст і психолог, який у книзі «Emotional Intelligence» на матеріалах психологічних досліджень і опитувань довів, що успіх в житті залежить не стільки від логічного інтелекту, скільки від здібностей управляти своїми емоціями.

В Україні теж з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації цього феномена, дослідження його адаптивних функцій та адаптаційного потенціалу (І. Ф. Аршава, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко), вивчення емоційного інтелекту як детермінанти внутрішньої свободи особистості (Г. В. Березюк) та показника цілісного її розвитку (О. Філатова).

Поняття «емоційний інтелект» по суті відображає міжфункціональний зв'язок між емоціями та мисленням. Емоції напряму залежать від того, яким чином усвідомлюється та сприймається ситуація. В той же час наше мислення завжди мотивоване та завжди витікає з будь-якого афективного «спонукання». Ідеї Л. С. Виготського про єдність афекту та інтелекту в значній мірі перекликаються з моделлю емоційного інтелекту Дж. Майєра, П. Саловея, Д. Карузо. Відповідно до поглядів цих авторів, емоції представляють собою інформацію про відносини людини з оточуючим світом. При цьому вони розглядають емоційний інтелект як здатність до сприйняття, обробки та використання такої інформації

Узагальнення даних наукової літератури дозволяє підсумувати, що емоційний інтелект – це специфічна підструктура людської психіки, яка, з одного боку, включає здатність до розуміння, аналізу та контролю власних почуттів та емоцій, з іншого – вміння відчувати і розуміти настрій, стан і почуття оточуючих людей.

Специфіка емоційного інтелекту полягає в тому, що у відповідь на систему сприйнятих сигналів середовища, відбувається миттєва підсвідома асоціативна активація досвіду попереднього функціонування особистості відповідно до суті окремих сигналів і, головне, – їх сполучень, що завершується переводом цілісної системи «психіка-тіло» у новий стан функціонування. На нейрофізіологічному рівні – це активація групи ділянок мозку; на біохімічному рівні – це викид у кров і тканини сукупності різних типів гормонів; на фізіологічному рівні – це зміна психофізичного стану, рівня актуальної енергії, напруженості і готовності до дії м'язів тіла; на психічному рівні – це зміна якості, інтенсивності та конфігурації емоцій і почуттів; на соціально-психологічному рівні – це зміна реальної міжособистісної поведінки, інтенсивності взаємодії та ін.

Емоційний інтелект – це «стрибок у невідоме», у напрямку де, як здається людині, існує рішення проблеми, це рух думки з невідомої причини лише на основі тяжіння, привабливості, потягу до якогось напрямку психологічного

маркування і дії; це «пропонування» підсвідомого раціональному інтелекту зануритись в оточення певної групи семантичних об'єктів (образів, слів, відчуттів тощо); це чуттєвий «канал» доступу до забутого досвіду, у якому рішення проблеми вже є, або існує на межі рішення доступного для логічного мислення.

Психологічні складові емоційного інтелекту – це емпатія особистості як здатність до нераціонального розуміння емоційного стану іншої людини, до самоусвідомлення власних емоцій, самоконтроль проявів емоційного життя і емоційне спонукання до певної активності (мотивування) себе та інших учасників соціальної взаємодії (І. І. Ветрова, О. А. Сергієнко).

Здатність до розуміння емоцій та управління ними, включаючи когнітивні схеми, тісно взаємопов'язана із загальною направленістю особистості на емоційну сферу, тобто з інтересом до внутрішнього світу людей (і до свого власного), схильністю до психологічного аналізу поведінки, повагою до цінностей, що приписуються емоційним переживанням.

Аналізуючи особливості професійної діяльності практичного психолога, слід зазначити, що останніми роками сучасна вітчизняна психологічна теорія і практика збагатилася новими ідеями та підходами як загальнотеоретичного, так і прикладного напрямків щодо дослідження даної проблеми (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, М. Й. Боришевський, Л. Ф. Бурлачук, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, О. П. Саннікова, Н. В. Чепелєва).

Специфіка психологічної професійної діяльності полягає у тому, що втручання у психічне не може бути публічним, тому у більшості випадків дії психолога з вирішення проблем клієнта – це парна взаємодія без свідків. Парна взаємодія, безумовно, домінує у психологів, що займаються одноособною практикою з клієнтами, а також у тих, хто працює в сфері психотерапії і патології. Незначна частина часу психологів використовується для психологічного навчання, тренінгу, що також потребує використання емоційного інтелекту.

Визначаючи ключове навантаження психологів індивідуальною роботою «психолог-клієнт», можна узагальнено виділити ключові *структурні складові роботи психолога*: 1) початковий контакт з клієнтом зі встановлення відносин і цілей; 2) діагностика візуальними, тестовими, технічними й іншими засобами його стану; 3) психотерапевтичний чи консультативний вплив на стан, свідомість, почуття та ін.; 4) тренінг як форма автоматизацій вмінь рішення проблем і саморозвитку; 5) стимулювання саморозвитку – мотивування до психологічного розвитку; 6) дистанційна підтримка клієнта як періодична активізація сформованих вмінь; 7) організаційно-інформаційна робота зі створення умов консультування і терапії.

Таким чином, теоретичний аналіз сутності емоційного інтелекту, особливостей і закономірностей його реалізації у практичній діяльності психологів виявив певний потенціал збільшення ефективності його використання як інструментального засобу досягнення цілей психологічної взаємодії.

У другому розділі – “Дослідження емоційного інтелекту як важливого інструменту практичної роботи психологів” – визначено модель і логіку

емпіричного дослідження, представлено результати експертного і факторно-аналітичного дослідження співвідношення рівня емоційного інтелекту зі змістом, задачами і методами роботи працюючих психологів. Визначено баланс емоційного і раціонального інтелектуальних процесів у кожній фазі структури професійної діяльності психологів.

Для кількісного аналізу ступеню вираженості емоційного інтелекту нами було використано групу *методик* (контрольних переліків) оцінки показників та індикаторів, які різною мірою можуть розглядатися як емпіричні кореляти емоційного інтелекту. Окремі шкали в методиках передбачали взаємну перевірку якості експертної процедури і суб'єктивного шкалювання. Компоненти помилок вимірів видалялися методом факторного аналізу і чисельного оцінювання досліджуваних за факторами на основі методу регресії.

Експертна оцінка *інструментальної цінності емоцій і переживань* здійснювалась у просторі індикаторів, утворених на основі методики визначення загальної емоційної спрямованості особистості Б. І. Додонова, що поділяє емоційні прояви на: альтруїстичні комунікативні, глоричні, праксичні, пугнічні, романтичні, гностичні, естетичні, гедоністичні, акизитивні. Дана методика містить більш деталізовані і класифіковані переживання, що уточнює результати опитувальника.

Методика *суб'єктивного шкалювання знань і вмінь* з ключових психотерапевтичних концепцій призначалась для виявлення конфігурації знань і вмінь психологів як на рівні окремих концепцій, так і на рівні кластерів психотерапевтичних знань і методів.

В дослідженні також використані методики, що вимірюють складові емоційного інтелекту як інтегральні особистісні характеристики, факторний аналіз масивів яких є способом більш глибокого розуміння структури властивостей емоційного інтелекту.

Риси особистості спричиняють певний вплив на тяжіння психологів до використання технік емоційного інтелекту на практиці, успішність і темп розвитку емоційних вмінь емпатичного проникнення у стан клієнта. Необхідність урахування цього факту зумовила необхідність використання Психодіагностичного тесту (ПДТ), розробленого В. М. Мельниковим і Л. Т. Ямпольським. Дані про риси особистості також важливі для оптимізації тренінгової роботи з майбутніми психологами з розвитку складових емоційного інтелекту.

В результаті використання вказаних методик окреслено спектр рис особистості, що супроводжують прояви емоційного інтелекту. Отже, емоційний інтелект співвідноситься з комплексом таких рис, як «сенситивність», «совісність» і «загальна активність». Підтвердженням такого висновку є те, що з загальною активністю особистості, що виражає рух, енергійність, обов'язковість певної дії, пов'язані обидва інтегральних показника емоційного інтелекту (за методиками Н. Холла і Д. В. Люсіна), а також субшкали: 1) розуміння емоцій інших; 2) міжособистісний емоційний інтелект; 3) управління власними емоціями. Також у просторі рис особистості, що співвідносяться з емоційним інтелектом, відмічається «естетична вразливість» – це особлива властивість, що

відображає чутливість і активацію психічного при сприйнятті гармонійного чи дисгармонійного, пропорційного чи непропорційного, естетичного чи неестетичного тощо.

Підсумовуючи аналіз рис особистості, що найбільшою мірою близькі до емоційного інтелекту, можна визначити такі сполучення: «екстраверсія», «психічна стабільність», «загальна активність», «сенситивність», «сумлінність», «невротичність». Емпатичне проникнення як складова емоційного інтелекту пов'язано з сумлінністю і невротичністю; розуміння емоцій інших посилене сполученням «сенситивності», «сумлінності» і «загальної активності»; управління емоціями посилене при максимумах «екстраверсії» і «загальної активності»; внутрішньоособистісний емоційний інтелект підсилений при максимумах «невротичності».

Втім реалізація основного задуму дослідження передбачала звертання не стільки до особистості психолога, скільки до його професійної діяльності, що передбачало аналіз внеску емоційного інтелекту в здійснення та успішну реалізацію кожної її структурної фази: 1) контакт; 2) діагностика; 3) вплив; 4) тренінг; 5) стимулювання саморозвитку; 6) підтримка; 7) організаційно-інформаційна робота. На основі узагальнення експертних суджень досвідчених психологів-практиків і психологів-студентів старших курсів про значущість характеристик інтелекту на кожній фазі психологічної роботи визначено баланс і пріоритетність емоційного та раціонального інтелектуальних процесів у вирішенні завдань професійної діяльності.

Емоційний інтелект актуалізує у психолога специфічну систему переживань значущих для успішності роботи з особистістю клієнта. Така сукупність емоційно-чуттєвих переживань, виступає інструментом, що підсилює ефективність діяльності психологічної, консультативної і психотерапевтичної взаємодії. Загальним механізмом інструментальності емоцій і почуттів є те, що вони виступають елементами потоку свідомості, які поєднують рівень свідомості і підсвідомості психолога.

У табл. 1 представлено максимальні і мінімальні середні оцінки інтелектуальних якостей, що є значущими для здійснення психологічної роботи у кожній фазі професійної діяльності психологів. Представлені дані яскраво відображують провідне місце емоційного інтелекту в системі таких показників і відповідно вказують на функціональне значення емоційного інтелекту на різних фазах психологічної та психотерапевтичної діяльності психологів.

Таблиця 1

Місце емоційного інтелекту в системі інтелектуальних якостей, що виявляються в професійній діяльності психологів з різним досвідом роботи

Фаза		Психологи-практики			Психологи-студенти	
Контакт	max	Емоційний інтелект	86,5 ($\sigma=17,2$)	max	Емоційний інтелект	86,8 ($\sigma=13,8$)
		Гнучкість розуму	72,3 ($\sigma=26,4$)		Імовірнісне мислення	75,9 ($\sigma=23,9$)

	min	Типологічність мислення	55,5 ($\sigma=26,3$)	min	Різнокольоровість мислення	57,2 ($\sigma=23,4$)
		Структурне мислення	54,7 ($\sigma=27,7$)	min	Критичність мислення	52,8 ($\sigma=27,1$)
Діагностика	max	Логічність мислення	78,0 ($\sigma=22,3$)	max	Емоційний інтелект	81,0 ($\sigma=23,1$)
		Емоційний інтелект	75,9 ($\sigma=15,9$)		Раціональний інтелект	76,5 ($\sigma=19,0$)
	min	Різнокольоровість мислення	60,7 ($\sigma=27,0$)	min	Різнокольоровість мислення	56,2 ($\sigma=25,1$)
		Типологічність мислення	58,3 ($\sigma=20,9$)		Критичність мислення	54,1 ($\sigma=25,3$)
Вплив	max	Гнучкість розуму	82,0 ($\sigma=21,7$)	max	Емоційний інтелект	89,3 ($\sigma=11,7$)
		Емоційний інтелект	80,1 ($\sigma=19,3$)		Гнучкість розуму	78,9 ($\sigma=16,0$)
	min	Різнокольоровість мислення	65,8 ($\sigma=26,4$)	min	Імовірнісне мислення	64,0 ($\sigma=22,6$)
		Імовірнісне мислення	57,2 ($\sigma=29,0$)		Типологічність мислення	58,1 ($\sigma=24,1$)
Тренінг	max	Емоційний інтелект	86,0 ($\sigma=14,5$)	max	Емоційний інтелект	88,8 ($\sigma=16,9$)
		Гнучкість розуму	83,3 ($\sigma=18,8$)		Глибина розуму	76,1 ($\sigma=16,2$)
	min	Типологічність мислення	72,0 ($\sigma=21,8$)	min	Структурне мислення	67,9 ($\sigma=19,0$)
		Раціональний інтелект	71,7 ($\sigma=20,9$)		Типологічність мислення	63,5 ($\sigma=22,5$)
Стимулювання саморозвитку	max	Емоційний інтелект	85,1 ($\sigma=14,9$)	max	Емоційний інтелект	86,6 ($\sigma=11,4$)
		Нестандартність мислення	81,4 ($\sigma=19,0$)		Стратегічне мислення	80,6 ($\sigma=18,1$)
	min	Комбінаторне мислення	68,6 ($\sigma=19,3$)	min	Різнокольоровість мислення	66,1 ($\sigma=24,4$)
		Типологічність мислення	67,3 ($\sigma=21,6$)		Типологічність мислення	65,2 ($\sigma=19,0$)
Підтримка	max	Емоційний інтелект	83,5 ($\sigma=16,9$)	max	Емоційний інтелект	84,4 ($\sigma=19,1$)
		Системність мислення	76,6 ($\sigma=24,3$)		Глибина розуму	73,2 ($\sigma=22,9$)
	min	Різнокольоровість мислення	63,5 ($\sigma=24,8$)	min	Критичність мислення	59,4 ($\sigma=18,8$)

		Типологічність мислення	59,3 ($\sigma=24,4$)		Типологічність мислення	56,7 ($\sigma=22,4$)
Інформаційна робота	max	Логічність мислення	79,8 ($\sigma=22,9$)	max	Емоційний інтелект	81,9 ($\sigma=17,8$)
		Практичність розуму	78,3 ($\sigma=21,1$)		Структурне мислення	78,2 ($\sigma=22,0$)
	min	Типологічність мислення	68,9 ($\sigma=19,0$)	min	Критичність мислення	64,6 ($\sigma=22,7$)
		Комбінаторне мислення	66,6 ($\sigma=22,6$)		Типологічність мислення	60,3 ($\sigma=27,5$)
Разом по всім фазам	max	Емоційний інтелект	82,0 ($\sigma=18,0$)	max	Емоційний інтелект	85,5 ($\sigma=16,8$)
		Практичність розуму	76,1 ($\sigma=23,6$)		Гнучкість розуму	74,0 ($\sigma=20,9$)
	min	Імовірнісне мислення	68,0 ($\sigma=25,8$)	min	Кольоровість мислення	63,0 ($\sigma=23,2$)
		Типологічність мислення	62,9 ($\sigma=23,7$)		Критичність мислення	59,9 ($\sigma=23,6$)

Таким чином, можна стверджувати, що емоційний інтелект чинить конструктивний вплив на реалізацію професійної діяльності психологів, що виявляється на кожній її структурній фазі.

Процедура факторного аналізу дозволила згрупувати показники психологічних властивостей, що вивчаються, відповідно до виокремлених фаз діяльності. В результаті в межах фази «Встановлення контакту» було виділено такі головні компоненти: 1) у психологів-практиків – «критично-комбінаторно-типологічне мислення», «гнучкість і глибина мислення», «об'ємність і цілісність мислення»; 2) у психологів-студентів – «раціонально-логічне мислення», «критично-комбінаторно-системне мислення», «аналітичність мислення», «нестандартність мислення», «типологічність мислення». В рамках фази «Психологічна діагностика» виявлено у психологів-практиків 4 головні компоненти: «раціональне і структурне мислення», «нестандартне типологічне мислення», «об'ємність і цілісність мислення», «стратегічність і критичність мислення». Натомість у студентів-психологів визначено 6 компонент: «раціональність, цілісність», «об'ємність, нестандартність, критичність», «різнокольоровість, образність, практичність», «емоційний інтелект», «стратегічне й імовірнісне мислення», «гнучкість мислення». Відносно фази «Психологічний вплив» виділено такі головні компоненти: 1) у психологів-практиків: «образність, нестандартність, ймовірність, глибина мислення», «логічність і типологічність», «комбінаторно-структурне мислення»; 2) у студентів-психологів: «глибина, образність, логічність», «стратегічне-імовірнісне мислення», «системність, цілісність мислення», «звужено-емоційне мислення», «ірраціональна креативність». Для фази «психологічний тренінг» отримано: 1) у психологів-практиків: «глибина і ймовірність мислення», «структурне

мислення», «нестандартність», «гнучкість і практичність мислення»; 2) у студентів-психологів: «нестандартність, структурність мислення», «раціональність, стратегічність мислення», «образність мислення», «об'ємність мислення», «емоційний інтелект». Факторний аналіз показників відносно фази «Стимулювання саморозвитку» показав наявність таких компонент: 1) у психологів-практиків: «типологічність і критичність», «образність», «комбінаторність і гнучкість мислення»; 2) у студентів-психологів: «об'ємність, цілісність, системність», «комбінаторне, логічне мислення», «гнучкість, глибина, нестандартність», «емоційний інтелект і стратегічне мислення», «імовірнісне мислення». В межах фази «Психологічна підтримки» виокремлено такі головні компоненти: 1) у психологів-практиків: «глибина, практичність, нестандартність мислення», «імовірність, образність», «типологічність, критичність»; 2) у студентів-психологів: «стратегічність, гнучкість, раціональність», «нестандартність, образність», «критичність, логічність», «імовірнісне мислення», «емоційний інтелект», «глибина мислення». У фазі «Організаційно-інформаційна робота» виділено такі компоненти: 1) у психологів-практиків: «динамічність, нестандартність мислення», «раціональність, стратегічність, аналітичність», «імовірнісне мислення й емоційний інтелект»; 2) у студентів-психологів: «логічність, стратегічність, практичність мислення», «об'ємність, імовірність», «нестандартність, критичність», «типологічність», «емоційний інтелект».

Емоційний інтелект у професійній роботі психологів реалізується здійсненням креативного циклу *емпатичного інтуїтивного осягнення* переживань клієнта і його проблем. Внутрішнє слідування психологом за власними почуттями – спосіб усвідомлення невербального потоку інформації, переживань від клієнта і, на цій основі, більш точного, динамічно-ситуативного аналізу і оцінки гіпотез щодо проблем, їх механізмів і способів їх вирішення саме для даного клієнта і конфігурації його особистості.

Структурний аналіз оцінок інтенсивностей переживань у психологів у професійній діяльності виявив існування взаємно незалежних емоційних й необхідних при професійних діях потоків переживань як інтегрованих кластерів почуттів. Механізми виникнення поєднань почуттів: необхідність демонстрації професійної позиції клієнту, гендерні стратегії взаємодії, конструктивна статусна й міжособистісна перевага, а також засновані на негативних переживаннях механізми власної самокорекції стану, змісту і прийомів професійних дій.

Структурна фаза «**Контакт**» у психологів-практиків реалізується як цілісне емпатичне проникнення і осягнення особистості клієнта, з гальмуванням фази інтерпретування, з тенденцією до цілісного типологічно-образного внутрішнього аналізу клієнта для гнучкої модифікації власної поведінки, адаптації до клієнта. В психологів-студентів інтерпретаційний раціонально-логічний процес вмикається передчасно, без достатнього попереднього цілісного емоційно-чуттєвого осягнення клієнта, що зумовлює неповноту встановлення контакту і втрату частини інформації про людину.

Структурна фаза «**Діагностика**» у психологів-практиків протікає з адаптивною зміною поточної внутрішньої конфігурації використовуваних

інтелектуальних процесів, а місце емоційного інтелекту полягає у генеруванні матеріалу для раціонального структурування значущих для рішення проблеми клієнта аспектів і образно-метафоричного цілісного маркування конфігурації його властивостей. Психолог ініціює оцінювання засобами емоційного інтелекту і «фільтрує» оцінки за критерієм логічності – це процес «маркування» здогадок і гіпотез як «істинних» чи «не істинних» з раціонально-логічної точки зору – й одразу використовує діагностичну інформацію в побудові наступних реплік у діалозі. У *психологів-студентів* ця фаза протікає як статичне аналітичне «розмежування» властивостей особистості, з акцентом на формальні інструменти оцінки в діагностичних шкалах, з концентрацією на психічних феноменах і їх глибинному підґрунті, а використання емоційного інтелекту реалізується як часткове інтерпретування невербальної інформації в станах подібних до творчого.

Структурна фаза «**Вплив**» у *психологів-практиків* акцентована на якості динаміки взаємодії, її ефективності у кожному окремому акті впливу на клієнта. В техніках впливів переважає образно-метафорична робота з підсвідомим, що поєднана з раціональними терапевтичними моделями, заснованими на техніці креативного комбінування семантичних і образних елементів для зміни в клієнта погляду на світ і проблему, для забезпечення його переходу у раніше недоступний семантичний підпростір психологічних змістів, в якому рішення проблеми здійснюється клієнтом самостійно, й логічно, й інтуїтивно. В *психологів-студентів* вплив реалізується з низьким рівнем володіння конкретними техніками, переважно способом інформуванням як тенденцією до лекційного стилю взаємодії, що невдале для ситуації індивідуальної роботи; наявна шаблонність раціональних генерацій структур впливу на клієнта.

Структурна фаза «**Тренінг**» у *психологів-практиків* реалізується, насамперед, як формування і якоріння ресурсних станів та прагматичних структур дій клієнта, спрямованих на проблеми, як контроль невербального потоку і миттєве корегування помилок, як формування стійких автоматичних психологічних вмінь з самостійної зміни клієнтом власних станів і унеможливлення проявів психологічних й інших, зв'язаних з ними, проблем. В *психологів-студентів* наявна концентрація на ситуативному, однозначному, практичному розумінні психічного. При ініціюванні виконання психотехнічних вправ вони займають невдалу лекційно-фронтальну раціоналістичну позицію з мінімальним використанням емоційного інтелекту для керування динамікою процесу тренінгу.

Структурна фаза «**Саморозвиток**» у *психологів-практиків* реалізується як креативна стратегія використання випадковості (невербальні прояви клієнта) через комбінування впливів для максимізації ймовірності самостійності дій клієнта з самозміни власного психічного функціонування, з використанням не директивних технік, метафоричних й аналогових реплік для активації підсвідомих образних і виконавських частин психічного, які у майбутньому оптимізують дії людини з саморозвитку, а також як розвиток психічного і особистості через усвідомлену дію з впливу клієнта на себе. В *психологів-студентів* фаза реалізується на основі «холодного» раціонального способу

мислення, аргументування і функціонування, що через недостатність емоційного навантаження не забезпечує повну реалізацію клієнтом рекомендацій у реальній поведінці за відсутності психолога; відсутні дієві впливи на підсвідоме.

Структурна фаза *«Підтримка»* у психологів-практиків реалізується системною роботою з свідомим і підсвідомим індивідуально чи дистанційно (телефон, Інтернет) з врахуванням того, що для подолання нової труднощі чи проблеми в клієнта достатньо знань і інформації, але бракує особистої енергії, стану, імпульсу. Тому підтримка реалізується як виклик в клієнта ресурсного особистісного стану, тонізація, активація його інтелектуального потенціалу, надання розуміння наступного напрямку психологічних змін та сильного імпульсу до особистої вольової дії з подолання поточної проблеми. Фаза *«Підтримка»* в психологів-студентів реалізується як інформаційно-аналітичний спосіб роботи з клієнтом з недостатнім рівнем емоційної підтримки. В студентів несформовані стратегії дистанційної взаємодії, а також обмежене використання ресурсних станів.

Структурна фаза *«Інформаційна робота»* у психологів-практиків реалізується як креативна, раціональна, а також емоційно-чуттєва оцінка імовірності цінності нових знань. Відбувається формулювання рішень класів проблем у раціональній формі, а також в образній формі через накопичення метафор, образних висловлювань, притч, парадоксів, гумористичних фраз та іншого у зв'язаній з науковою термінологією формах. Психолог обирає власний баланс інформаційних і алгоритмічних технік роботи з свідомим і підсвідомим, що ефективні в його особистому виконанні. В ході інформаційної роботи психолог відбирає ключові семантичні об'єкти з психології і побутової свідомості та поєднує їх логікою і образно-метафоричними засобами, в чому і полягає внесок емоційного інтелекту. Структурна фаза *«Інформаційна робота»* у психологів-студентів реалізується як накопичення інформації без істотної орієнтації на конкретні класи проблем з стратегічною метою введення в семантичний простір клієнта нових змістових об'єктів, в системі яких вирішення проблеми стає очевидним для самого клієнта. Досягається розуміння клієнтом закономірностей і механізмів психічного та передбачається користування знаннями раціонально-вольовим шляхом.

Роль емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності частково обумовлена тенденціями фахівців у використанні конкретних технік, знань і вмінь психологічної роботи. При завершенні навчання і з набуттям досвіду відбувається посилення звертання психологів до емоційних, ірраціональних, нетрадиційних підходів до розуміння психологічних проблем клієнта і їх вирішення, а також до відповідних технік впливу і взаємодії, досягнення результату і його оцінки. Наявний значно більший прояв тенденції практиків-психологів спиратися на емоційний інтелект порівняно зі студентами, що акцентовані на раціоналістичному підході як в області знань, так і в області вмінь психотерапевтичної роботи.

Підсумовуючи огляд організації і методів констатуючого експерименту слід звернути увагу, що отримувані дані є статичними, тому відображують лише середній потенціал використання емоційного інтелекту у професійній діяльності

фахівців з психології. Дійсною реальністю, де розгортаються і використовуються процеси емоційного інтелекту – це *динаміка* взаємодій, де стани і переживання постійно змінюються, перетинаються, взаємовпливають. Отже, статичні виміри отримані у констатуючому експерименті розглядаються нами як типові групи переживань, найбільш ймовірні й високочастотні інтенсивності компонентів емоційного інтелекту, на які в ході динаміки взаємодій потрібно впливати для максимізації внеску емоційного інтелекту в ефективність структурних фаз психологічної і психотерапевтичної роботи.

Таким чином, отримані в емпіричному дослідженні дані, результати їх обробки і аналізу надали можливість розробити програму розвитку структурних компонентів емоційного інтелекту у майбутніх психологів.

У третьому розділі – **«Психорозвивальна програма «Розвиток та підвищення рівня емоційного інтелекту майбутніх психологів»»** – розкриті головні принципи, методичні підходи та зміст даної психорозвивальної програми. На основі структурного вивчення складу і балансу елементів емоційного інтелекту як системи властивостей, характеристик і конструктів особистості у розділі запропоновано концептуальні засади організації і реалізації багатостороннього розвитку в студентів-психологів ключових інструментальних засобів емоційно-чуттєвого сприйняття і психологічної допомоги людині, рішення проблем, а також вирішенні інших професійних психологічних задач. Представлено програму розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів.

Контроль рівня застосування емоційного інтелекту фахівцем з психології – дуже складна задача для емпіричних вимірів. Різноманітні опитувальники емоційного інтелекту стосуються далекого минулого його вияву, а для практики використання необхідно, щоб частина часу з його розвитку включала реальне психологічне консультування і психотерапію.

Система тестування знань і вмінь, що використана як частковий інструмент оцінки ефекту спеціальної психологічної підготовки, складається з перевірки знань структурного раціонально-логічного рівня, знань сигналів невербальних потоків, тесту реальної поведінки з реалізації базової схеми-послідовності психотерапевтичної і консультативної роботи, а також тесту реальної поведінки, у якому оцінювалась здатність відреагування на значущі для інтерактивної діагностики станів особистості сигнали «умовного клієнта».

Знання *структур раціонального рівня* включає: перевірку знань складових системного підходу (аналізу і синтезу), важливих при діагностуванні проблеми клієнта; перевірку знань етапності проблемного аналізу ситуації і особистості клієнта; перевірку знань і легкості їх актуалізації в області базових рис особистості, акцентуацій і патології; знань психологічної структури діяльності людини; знань головних методів впливу психологів в ході консультування; знань ключових психотерапевтичних напрямків і їх суті та ключових методів терапії і психологічної роботи у їх межах; знання базових моделей психологічного самозахисту.

Знання *невербальних сигналів особистості* включає: перевірку знань сутності і механізмів емоцій і почуттів; оцінку знань міміки і пантоміміки, жестів та кластерів оптико-кінетичної системи невербальних сигналів; знання

просторово-часових невербальних сигналів; знання ключових професійно (для впливу) і діагностично необхідних модуляторів мовлення та інших сукупних сигналів екстралінгвістичної і паралінгвістичної системи знаків; знання комплексних невербальних сигналів особистості, які відповідають типовим класам особистісних проблем клієнтів.

Тест реальної поведінки у формі ілюстративної реалізації з умовним клієнтом *логіки проблемного аналізу* та психологічного консультування на прикладі простої проблеми. Оцінка включає критерії професійного поведіння, структурованість взаємодії, дієвість рекомендацій та ін. Роль клієнта виконує інший студент, якому надана для імітування конкретна психологічна проблема й інструкція з її виразу не безпосередньо, а через опис різних ситуацій де вона виявляється.

Тест відреагування значущих сигналів особистості для включення їх у тканину спілкування, консультування, психотерапії реалізується у різних варіантах. У відповідь на невербальний сигнал можливі варіанти відреагування: 1) віддзеркалення; 2) суміжний інший невербальний сигнал; 3) запитання, пов'язане зі стимульним невербальним сигналом; 4) виправдана зміна напрямку розмови у неочікуваному напрямку без зв'язку зі змістом сигналу; 5) застосування методу впливу, що викликає в клієнта стан, протилежний наявному (сум змінюємо на радість тощо); 6) якоріння ресурсного стану, що демонструється як невербальний сигнал; 7) виклик ресурсного стану, як відповідь на невербальний сигнал, та інші способи (наприклад, гумор, припинення розмови, перенос, обумовлювання поведінки та ін.).

Ключовий критерій оцінки – ступінь усвідомленості взаємодії самим психологом, різноманіття його репертуару психологічно і терапевтично виправданого реагування на сигнали у взаємодіях з клієнтом. Відповідно, до запропонованої у першому розділі концепції інструменталізації емоційного інтелекту, ключовою задачею психологічної підготовки має стати розвиток асоціативного вмісту рівня предсвідомого психолога. Іншими словами це формування стійких пар «невербальний сигнал» і його «змісти».

Таким чином, результати теоретичного і емпіричного вивчення проблеми внеску і ролі емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психологів були реалізовані в програмі психологічної підготовки з розвитку в студентів складових емоційного інтелекту з врахуванням закономірностей і особливостей цього феномену, а також виявили значний потенціал подальшого вдосконалення технологій психологічної і психотерапевтичної взаємодії.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення і запропоновано новий погляд на вирішення проблеми місця і ролі емоційного інтелекту в структурі професійної діяльності психологів, що зумовило необхідність уточнення поняття «емоційний інтелект», вивчення внеску емоційного інтелекту в реалізацію професійної діяльності структурні фази, розробки програми розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів.

1. На основі теоретико-методологічного аналізу, здійсненого в роботі, можна стверджувати, що емоційний інтелект займає важливе місце в структурі професійної діяльності психолога. В наявних наукових дослідженнях показано, що структурними складовими емоційного інтелекту є емпатія особистості, самоконтроль, самомотивування та здатність особистості до самоусвідомлення власних емоцій та усвідомлення емоцій інших людей. Емоційний інтелект може виконувати адаптивну, регулятивну і стресозахисну функцію у взаємовідносинах людей і виявляється в адаптивності їх емоційної поведінки і ефективності досягнення мети індивідуальної або групової діяльності.

2. В роботі запропоновано комплекс засобів діагностичної оцінки складових емоційного інтелекту. Для емпіричного, кількісного аналізу дійсної реальної поширеності технік емоційного інтелекту нами було використано групу методик оцінки показників та індикаторів, які різною мірою можуть розглядатися як емпіричні кореляти емоційного інтелекту або нести важливу інформацію про умови його ефективності та відображувати співвідношення і баланс різних аспектів практичної роботи психологів.

3. Досліджено внесок емоційного інтелекту у перетікання і досягнення цілей різних структурних фаз психологічної та психотерапевтичної взаємодії. Так, в структурі професійної діяльності досліджених психологів емоційний інтелект переважно використовуються у чотирьох напрямках: для встановлення контакту і статусного співвідношення «психотерапевт – клієнт»; для діагностування базових рис, характеристик, обумовлених досвідом життя, а також індивідуалізованих стратегій особистісного функціонування і взаємодії клієнтів; для визначення позитивності чи негативності складових життєвої ситуації клієнта; для посилення впливу на проблемні об'єкти клієнта засобами невербального потоку, модуляції, поведінки та ін. Інтегральний аналіз разом всіх фаз професійної діяльності в *практиків-психологів* реалізовано як одночасний процес раціонального аналізу рівня свідомості і синтезу переважно на рівні підсвідомого; емоційний інтелект «вбудований» у техніки роботи з підсвідомим; глобальна логіка роботи реалізується як три окремі операції: визначення поточної проблеми, робота з підсвідомим через «образи», креативний практично орієнтований вплив на виконавські частини психічного; в *психологів-студентів* в цілому не достатньо сформована стратегія внутрішньої структури аналізу і синтезу інформації, як глобальної професійної позиції фахівця, домінує раціональне, гнучке і цілісне вербальне сприйняття і інформаційна робота з проблемами клієнта, з перебільшеним акцентом оцінювання, з недостатньою прагматичністю і ефективністю, що пояснюється браком досвіду індивідуальних взаємодій з клієнтами.

4. Розроблено психорозвивальну програму з психологічної підготовки студентів. Дана програма в організаційно-педагогічному розумінні складається з кількох частин: лекції, практикуми, тренінги, тестовий тренінг, самостійна робота. На відміну від загальної моделі фахової підготовки, в якій домінує теоретична підготовка, запропонована нами спеціальна підготовка містить акцент на індивідуальний досвід, на формування майже автоматичного розпізнання невербальних сигналів, на майстерне ситуативно-динамічне

використання інформації у межах каналів емоційного інтелекту для реконструкції, моделювання і вирішення проблеми клієнта.

Проведене дослідження відкриває нові **перспективи** розробки проблеми психологічних закономірностей і інструментального застосування емоційного інтелекту в професійній діяльності психологів. До напрямів досліджень цієї проблеми ми вважаємо за доцільне віднести наступні:

1. Дослідження специфіки, особливостей і психологічних механізмів, використовуваних у спеціальних психотерапевтичних і психологічних техніках зі значним акцентом на емоційно-чуттєвих процесах як каналах отримання інформації про клієнта, впливу на нього використанням особливостей функціонування емоційної сфери. Кінцева мета дослідження – структурування таких методів до рівня конкретних методик навчання студентів, що істотно скоротить час їх практичної підготовки до реальних взаємодій з клієнтами, а також прискорить адаптацію до практичної психологічної роботи після завершення ВНЗ.

2. Перспективним напрямком дослідження емоційного інтелекту є дослідження крайніх рівнів інтенсивності його функціонування, з'ясування психологічних, нейрофізіологічних детермінант таких рівнів емоційного інтелекту, а також детальне визначення методичних аспектів досягнення вищих рівнів чутливості, точності інтерпретування і використання емоційного інтелекту як каналу та інструменту впливу для досягнення різноманітних психологічних цілей і вирішення проблемних аспектів емоційних розладів особистості на цій основі.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Амплєєва О. М. Емоційний інтелект як предиктор успішності професійної діяльності психолога / О. М. Амплєєва // Вісник Одеського національного університету. – 2010. – Вип. 11. – С. 21-25.

2. Амплєєва О. М. Проблеми психологічних передумов ефективності професійної діяльності психологів / О. М. Амплєєва // Вісник Одеського національного університету. – 2011. – Вип. 11. – С. 9-14.

3. Амплєєва О. М. Теоретична модель функціонування емоційного інтелекту в ході професійної діяльності психолога / О. М. Амплєєва // Психологічні перспективи. – 2011. – Вип. 18. – С. 12-18.

4. Амплєєва О. М. Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психологів / О. М. Амплєєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2011. – Вип. 94. – С. 8-10.

5. Амплєєва О. М. Основні принципи застосування емоційного інтелекту в ході фахової підготовки майбутніх психологів / О. М. Амплєєва // Наука і освіта. – 2012. – № 7. – С. 101-105.

6. Амплєєва О. М. Сутність та особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів / О. М. Амплєєва // Актуальні проблеми практичної психології. – 2010 р. – Ч. I. – С. 17-19.

7. Амплєєва О. М. Емоційний інтелект як чинник реалізації психологом професійної задачі / О. М. Амплєєва: матеріали Всеукр. наук-практичн. конф.

молодих науковців [«Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості: Розквітання 4»], (Одеса, 29 квітн. 2011 р.) / МОН України, Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, Принт-мастер, 2011. – С. 6-8.

8. Амплєєва О. М. Сутність та особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів / О. М. Амплєєва // Актуальні проблеми практичної психології. – 2012. – Ч. I. – С. 10-14.

АНОТАЦІЇ

Амплєєва О. М. Емоційний інтелект в структурі професійної діяльності психолога. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2013.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми місця, ролі і внеску емоційного інтелекту в успішність професійної діяльності психологів. Встановлено, що засобами психологічного тренінгу підвищується рівень емоційного інтелекту, що сприяє вдосконаленню професійної діяльності психолога.

Розглянуто теоретичний зміст та співвідношення понять, пов'язаних з емоційним інтелектом, підходи до вимірів її складових, використання системного підходу в дослідженні латентної структури емоційного інтелекту, врахування властивостей особистості як чинників варіювання емоційного інтелекту і його ролі для професійної ефективності психологів.

Засобами факторного аналізу побудовано емпіричну модель емоційного інтелекту. Визначено внутрішні особистісні об'єкти для впливу і формування засобами психологічного тренінгу з метою ефективного вдосконалення. Сформульовано систему методів модифікації технік взаємодії на основі емоційного інтелекту, формування необхідних вмій, оволодіння технікою самостійного вдосконалення емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, раціональний інтелект, структура професійної діяльності психолога, емоційна саморегуляція, емпатія, самоконтроль.

Амплєєва О.М. Эмоциональный интеллект в структуре профессиональной деятельности психолога. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 - общая психология, история психологии. – Государственное учреждение «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Одесса, 2013.

Диссертация посвящена исследованию проблемы места, роли и вклада эмоционального интеллекта в успешность профессиональной деятельности психологов. Установлено, что средствами психологического тренинга повышается уровень эмоционального интеллекта, что способствует совершенствованию профессиональной деятельности психолога.

Рассмотрены теоретическое содержание и соотношение понятий, связанных с эмоциональным интеллектом, подходы к измерениям его составляющих, использование системного подхода в исследовании латентной структуры эмоционального интеллекта, учета свойств личности как факторов варьирования эмоционального интеллекта и его роли для профессиональной эффективности психологов.

В работе проанализирован феномен эмоционального интеллекта и рассмотрены его структурные составляющие, такие как: оценка и выражение своих эмоций (внутриличностный эмоциональный интеллект) и эмоций других людей (межличностный эмоциональный интеллект), эмпатия, регуляция эмоций, использование эмоций (контроль экспрессии, самомотивация и управление своими эмоциями).

Рассмотрена проблема совершенствования профессиональной деятельности психологов на основе более широкого задействования эмоционального интеллекта, который представлен в работе как средство успешной самореализации и профессиональной идентификации психолога.

В работе предложена теоретическая модель структуры и взаимодействия черт, стратегий и алгоритмов личностного функционирования специалиста, отражающие психологические механизмы реализации процессов эмоционального интеллекта в структуре профессиональной деятельности психолога.

Представлен подход к реализации эмпирического моделирования эмоционального интеллекта в связи с проблемой эффективности психологического взаимодействия и вопросами психологической подготовки специалистов по психологии с акцентом на применение эмоций и чувств и их осознанного использования для динамично-ситуативного принятия решений относительно влияния, поддержки и модификации черт и поведения личности.

Средствами факторного анализа построена эмпирическая модель эмоционального интеллекта. Определены внутренние личностные объекты для влияния и формирования средствами психологического тренинга с целью эффективного совершенствования. Сформулировано систему методов модификации техник взаимодействия на основе эмоционального интеллекта, формирование необходимых умений, овладение техникой самостоятельного совершенствования эмоционального интеллекта.

Проанализированы основные принципы применения эмоционального интеллекта в профессиональной деятельности психолога и возможности его использования в подготовке будущих психологов.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, рациональный интеллект, структура профессиональной деятельности психолога, эмоциональная саморегуляция, эмпатия, самоконтроль.

Ampleyeva O.M. Emotional intelligence in the structure of professional psychologists. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of psychological sciences, specialty 19.00.01 - general psychology, history of psychology. - State Institution «South-Ukrainian

National University named after KD Ushinsky». - Odessa, 2013.

This thesis deals with problems of the place, role and contribution of emotional intelligence to the success of professional psychologists. It is established that the means of psychological training increases the level of emotional intelligence that contributes to the improvement of professional psychologist.

The theoretical content and the relationship between the concepts related to emotional intelligence, approaches to the measurement of its components, the use of a systematic approach to the study of the latent structure of emotional intelligence, accounting, personality traits as factors of variation of emotional intelligence and its role in the performance of professional psychologists.

By means of factor analysis is based empirical model of emotional intelligence. Defined internal personal objects to influence the formation and means of psychological training in order to effectively improve. Formulated tested methods of modifying the system of interaction techniques based on emotional intelligence, developing appropriate skills, mastery of the self-improvement of emotional intelligence.

Keywords: emotional intelligence, rational intellect, the structure of professional psychologists, emotional self-control, empathy, self-control.